

ANNALES

*Anali za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterranei
Annals for Istrian and Mediterranean Studies
Series Historia et Sociologia, 27, 2017, 4*

ANNALES

**Anali za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterranei
Annals for Istrian and Mediterranean Studies**

Series Historia et Sociologia, 27, 2017, 4

KOPER 2017

ISSN 1408-5348

**UREDNIŠKI ODBOR/
COMITATO DI REDAZIONE/
BOARD OF EDITORS:**

**Glavni urednik/Redattore capo/
Editor in chief:**

**Odgovorni urednik/Redattore
responsible/Responsible Editor:**

Uredniki/Redattori/Editors:

Gostujoči uredniki/Guest Editors:

Prevajalci/Traduttori/Translators:

**Oblikovalec/Progetto grafico/
Graphic design:**

Tisk/Stampa/Print:

Založnik/Editore/Published by:

**Za založnika/Per Editore/
Publisher represented by:**

**Sedež uredništva/Sede della redazione/
Address of Editorial Board:**

UDK 009

Letnik 27, leto 2017, številka 4

Roderick Bailey (UK), Simona Bergoč, Furio Bianco (IT), Milan Bufon, Alexander Cherkasov (RUS), Lucija Čok, Lovorka Čoralic (HR), Darko Darovec, Goran Filipi (HR), Devan Jagodic (IT), Vesna Mikolič, Luciano Monzali (IT), Aleksej Kalc, Avgust Lešnik, John Martin (USA), Robert Matijašič (HR), Darja Mihelič, Edward Muir (USA), Vojislav Pavlović (SRB), Peter Pirker (AUT), Claudio Povolo (IT), Andrej Rahten, Vida Rožac Darovec, Mateja Sedmak, Lenart Škof, Marta Verginella, Špela Verovšek, Tomislav Vignjević, Paolo Wulzer (IT), Salvator Žitko

Darko Darovec

Salvator Žitko

Urška Lampe, Gorazd Bajc

Mateja Režek, Jure Ramšak, Darko Friš

Petra Berlot (it.)

Dušan Podgornik, Darko Darovec

Grafis trade d.o.o.

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / Società storica del Litorale - Capodistria©

Salvator Žitko

SI-6000 Koper/Capodistria, Garibaldijeva/Via Garibaldi 18

e-mail: annaleszdjp@gmail.com, internet: <http://www.zdjps.si/>

Redakcija te številke je bila zaključena 27. 12. 2017.

**Sofinancirajo/Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS), Luka Koper, Mestna občina Koper

Annales - Series historia et sociologia izhaja štirikrat letno.

Maloprodajna cena tega zvezka je 11 EUR.

Naklada/Tiratura/Circulation: 300 izvodov/copie/copies

Revija Annales, Series historia et sociologia je vključena v naslednje podatkovne baze / La rivista Annales, Series historia et sociologia è inserita nei seguenti data base / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in: Thomson Reuters (USA): Arts and Humanities Citation Index (A&HCI) in/and Current Contents / Arts & Humanities; IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); Sociological Abstracts (USA); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL).

Vsi članki so v barvni verziji prosti dostopni na spletni strani: <http://www.zdjps.si>.

All articles are freely available in color via website <http://www.zdjps.si>.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

Mateja Režek: »Izraelska zveza«: Tajni stiki med Jugoslavijo in Izraelom v osemdesetih letih .... 671 »La connection israeliana«: collaborazione segreta tra la Jugoslavia e Israele negli anni ottanta »The Israeli Connection«: Secret Contacts between Yugoslavia and Israel in the 1980s	Kornelija Ajlec: Slovenia and the UN in the Correspondence of the Secretarygeneral Javier Perez de Cuellar, 1991–1992 ..... 755 <i>La Slovenia e l'ONU nella corrispondenza del segretario generale Javier Perez de Cuellar, 1991–1992</i> <i>Slovenija in Organizacija zdrženih narodov v korespondenci generalnega sekretarja Javierja Pereza de Cuellarja, 1991–1992</i>
Jure Ramšak: »From Skadarlija to Downing Street«: Velika britanija in začetek jugoslovanske krize, 1980–1985 ..... 687 »From Skadarlija to Downing Street«: il Regno Unito e l'inizio della crisi jugoslava (1980–1985) »From Skadarlija to Downing Street«: Great Britain and the beginning of the Yugoslav Crisis, 1980–1985	Marko Zajc: Samoumeščanje slovenskih intelektualcev v simbolno geografijo Evrope v osemdesetih letih ..... 769 <i>L'auto-collocazione dell'intellighenzia slovena nella geografia simbolica dell'Europa negli anni ottanta</i> <i>Self-positioning of Slovenian Intellectuals into a Symbol Geography of Europe in the 1980s</i>
Carlos González Villa: From 'Pessimism' to Geopolitical Instrumentalisation: Revisting the US Policy towards dying Yugoslavia ..... 699 <i>Dal 'pessimismo' alla strumentalizzazione geopolitica: una rilettura della politica statunitense rispetto al tramonto della Jugoslavia</i> <i>Od 'pesimizma' do geopolitične instrumentalizacije: revizija politike ZDA do propadajoče Jugoslavije</i>	Gregor Jenuš & Darko Friš: Specialna vojna. Prispevek o ukrepih jugoslovanskih organov za notranje zadeve pri nadzoru državne meje in v boju proti »zunanjim« in »notranjim sovražnikom« ..... 777 <i>Una guerra speciale. Contributo riguardo le azioni degli organi jugoslavi per gli affari interni nel controllo del confine di stato e nella lotta contro i nemici «interni» ed «esterni»</i> <i>A Special War. A Contribution on the Measures of the Yugoslav Bodies for Internal Affairs in the Control of the State Border and their Fight against the »External« and »Internal Enemies«</i>
Boštjan Udovičić: "We Told the Truth about Yugoslavia ...": Slovenian (Para)diplomats in 1990–1992 ..... 713 "Sulla Jugoslavia dicevamo la verità ...": la (para)diplomazia Slovena (1990–1992) "Govorili smo resnico o Jugoslaviji ...": o slovenskih (para)diplomatih v letih 1990–1992	Aleš Maver & Anton Ravníkar: Zastrta znamenja: vprašanje disidentstva katoliške cerkve v Sloveniji v obdobju »vzhodne politike« in revija <i>Znamenje</i> ... 793 <i>I segni velati: la questione della dissidenza all'interno della chiesa cattolica in Slovenia durante il periodo della «ostpolitik» e la rivista <i>Znamenje</i></i> <i>Hidden Signs: The Question of Dissidence of the Catholic Church in Slovenia during the Period of »Ostpolitik« and the »Znamenje« Magazine</i>
Matjaž Klemenčič: Vloga pripadnikov slovenskih avtohtonih manjšin v sosednjih državah in slovenskih izseljencev v osamosvajaju Slovenije ... 731 <i>Il ruolo delle minoranze slovene negli stati vicini e della diaspora slovena nell'affermazione della Slovenia indipendente</i> <i>The role of Members of Slovenian Indigenous Minorities in Neighboring Countries and Slovenian Emigrants in Slovenia's Independence</i>	Darko Friš & David Hazemali: Slovenski glas in Branko Pistivšek pod nadzorom Službe državne varnosti ..... 807 <i>Slovenski glas e Branko Pistivšek sotto il controllo del Servizio di sicurezza nazionale</i> <i>Slovenski glas and Branko Pistivšek under the Surveillance of the State Security Service</i>
Božo Repe: Vloga Milana Kučana v slovenski zunanjji politiki ..... 743 <i>Il ruolo di Milan Kučan nella politica estera slovena</i> <i>The Role of Milan Kučan in Slovenian Foreign Policy</i>	

Ana Šela & Darko Friš: Nova revija v primežu Službe državne varnosti	823	OCENE / RECENSIONI / REVIEWS
<i>La Nova revija nella morsa del Servizio di sicurezza nazionale</i>		Ines Unetič:
<i>Nova revija in the Clutches of the State Security Service</i>		Kultura vrtov. Oblikovane zelene površine v Ljubljani od sredine 18. stoletja do zgodnjega 19. stoletja (Erika Bordon) 867
Dragan Potočnik: Sodobne učne metode pri pouku zgodovine	837	Tomaž Grušovnik:
<i>Metodi moderni d'insegnamento della storia Modern Methods of Teaching History</i>		Etika živali. O čezvrstni gostoljubnosti (Anton Mlinar) 869
Aleksandr A. Cherkasov, Vladimir G. Ivantsov, Michal Smigel & Violetta S. Molchanova: The List of Captives from the Turkish Vessel Belifte as a Source of Information on the Slave Trade in the North-western Caucasus in the early 19 th Century	851	Ana Ješe Perković:
<i>La lista dei prigionieri dell'imbarcazione turca Belifte come fonte di informazioni sulla tratta di schiavi nel Caucaso nord-occidentale agli inizi dell'ottocento</i>		Zahodni Balkan na poti v Evropo. Pasti tranzicije, demokratizacije in evropeizacije (Avgust Lešnik) ... 872
<i>Seznam ujetnikov na turškem plovilu Belifte kot vir podatkov o trgovini s sužnji na severozahodnem Kavkazu v začetku 19. stoletja</i>		Tjaša Učakar:
		Migracijska politika EU: nove artikulacije izključevanja v 21. stoletju (Avgust Lešnik) 874
		Kazalo k slikam na ovtiku 877
		<i>Indice delle foto di copertina</i> 877
		<i>Index to images on the cover</i> 877
		Navodila avtorjem 878
		<i>Istruzioni per gli autori</i> 880
		<i>Instructions to authors</i> 882

**OCENE
RECENSIONI
REVIEWS**

Ines Unetič:

KULTURA VRTOV. OBLIKOVANE ZELENE POVRŠINE V LJUBLJANI OD SREDINE 18. STOLETJA DO ZGODNJEGA 19. STOLETJA. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016, 206 strani.

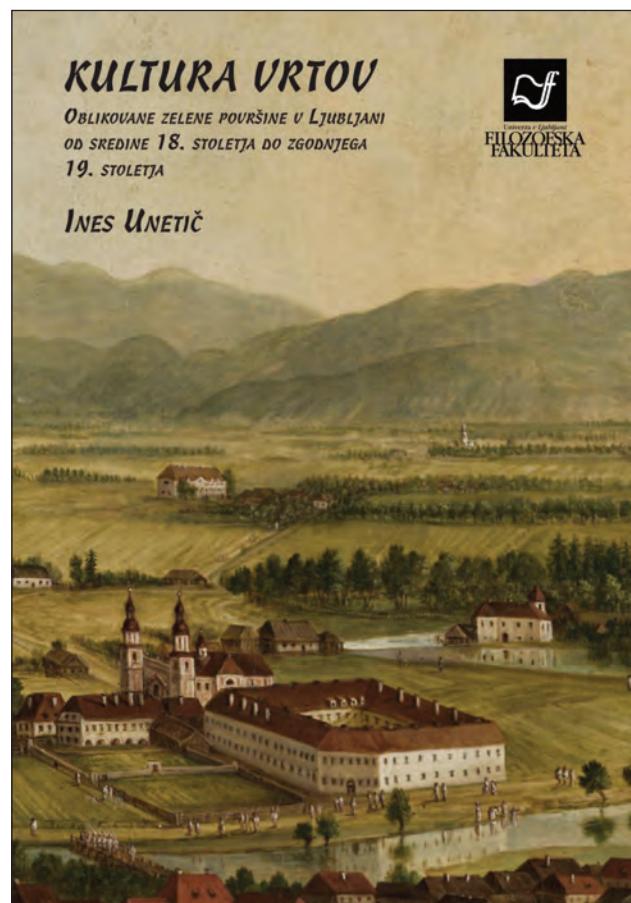
To speak about gardens and their dwellings means to speak about special spaces of the history of art. This is a space of art; a literary, sociable, social and political space. A space where people willingly change the nature with their interventions, so gardens are invariably viewed from the perspective of the relationship between man and nature, as a way of representation and integration of the nature in culture. The presence of gardens therefore testifies to their history and simultaneously to the history of the area into which they grew, their splendour and frequently their transformation as well.

The fact that studies about the art of gardens in Slovenia are few makes *Kultura vrtov* by Ines Unetič even more valuable. The historiographic overview of the garden art in the present book is explicit, as it employs the positioning and placement of gardens to portray the vivacious cultural and social life in the late 17th, 18th and early 19th century. The chapters are structured through the historic intersection of the emergence of the garden art of the capital and its close surroundings, and its integration in the broader European space and time. Categories such as space and time are inseparable in a certain sense. Both meet in the garden. Speaking of space, it can be physical as well as metaphysical. Although the former is subject to the rules of the land, its designer may be daring enough to change it and subject it to his own vision of placing nature into space. Change and changeability are certainly the constants of the design and life of gardens. Gardens have always been a reflection of the metaphysics of the period of their emergence; they form an intersection of ideas, which is partly revealed by the present study, too.

Each chapter focuses on the influences, examples and particularities of the gardens that emerged in Slovenia's capital Ljubljana and its surroundings. Noble gardens of Ljubljana certainly represented a status symbol of their owners. Numerous noble families dared to surround their homes with exquisitely designed gardens that are, as the author stresses, "a clear indicator of the erudition and education of the nobility." Not much information has been preserved about the gardens of the palaces in the 17th century. The book points out the suburban, noble garden of the Auersperg family in Gradišče whose description we owe to Valvasor's *The Glory of the Duchy of Carniola* and which is an

example of early Baroque garden designs in the territory of Slovenia with a central axis. The Auerspergs also devoted a lot of attention to the roof garden of their palace in the city, which was extraordinary because of its opulence as well as because it contained potted orange and lemon trees. Libraries of noble families were of extreme importance for finding examples; the books about plants and spatial planning, i.e. garden design possessed by the nobility are clearly recognisable as a source of inspiration for the design. An example listed by the author is precisely the Auersperg garden in Gradišče, which combined the elements of German and Italian spaces: a perspectively-designed garden with a touch of intimacy; an inward-oriented world.

The 18th century Carniola was not unfamiliar with the imaginarium and repertoire of gardens made for nobility and the highest authorities after the example of royal gardens around Europe with Versailles as the unbeatable peak of magnificence. This century thus brings the examples of French garden, especially in the famous embroidery parterre and its patterns that were modified through time. These examples were also engendered by books, precisely a multitude of theoretical works about garden design that essentially influenced the development of the garden art at the time and the

expansion of the Baroque style to Carniola. Leopoldsruhe or today's Cekin castle, which was owned by count Lamberg, represented a typical example of Baroque garden design with the central axis connected with the entrance to the castle followed by side axes and a transverse axis; the central part of the four-part surface was designed as an embroidery parterre. This garden evokes several examples: a rather precise Viennese example of the Strozzi palace that count Lamberg, as indicated by the author, had to be familiar with. One can also recognise details from the Althan garden palace in Vienna and from the garden of the Lietzenburg palace in Berlin, today's Charlottenburg.

A notable example among the gardens of noble families is that of Baron Codelli, who rearranged the former vegetable garden in 1749 into a geometrical segmented garden with the typical Baroque axis "through an arranged avenue that reached as far as the thickly planted river bank." It was rounded off by a rondo, the successor of Baroque bosquets. The book also acquaints readers with unrealised projects such as a splendid plan for the summer residence with garden of baron Raigersfeld in Poljane, the author's assumption being that the architectural plan was made by Francesco Robba, a sculptor working in Ljubljana.

Although Unetič does not point out this fact explicitly, it is evident that authors, designers of gardens, are difficult to identify in most cases, especially earlier ones; these were presumably the owners of palaces who were interested in garden design and who demonstrated their interest by their libraries and their selection of literature. Their actual impact on the formal garden design is still difficult to assess in most cases. The common denominator of all nobility's gardens is their intended function: these are spaces of emotional and sensual comfort as well as spaces of pleasure intended for celebrations and entertainment. The nobility of Ljubljana demonstrated their importance also through the idiom of the tamed nature. Gardens thus grew into an indispensable part of the city image.

The development of humanity occasionally encounters major changes, changes in paradigm. Ideological, religious, metaphysical as well as scientific contexts change. The same applies to the changes in mentality, culture and aesthetic expression of man. Enlightenment certainly brought about such changes at the end of the 17th and especially in the beginning of the 18th century: they were evident in the social field as well as in the development of technology and science. Reason and progress are actually Enlightenment terms *par excellence*, leaving their traces in the art of gardens with the development of technology and especially natural science. All those changes led to the emergence of a new garden style, landscape or English landscape style that developed from the tradition of relations between Great Britain and France and the still influential tradition of French Baroque gardens, as well as from newly estab-

lished connections with the Dutch and Northern German space. All circumstances of the time are reflected in the visual, garden expression and determine both its form and its contents: there emerge asymmetrical elements, winding paths and rivulets that are the first indicator of the deviation from the design of French Baroque gardens. A man is thus not only the measure, but also the counter-measure of nature; art is that which draws from inspiration and transcends nature. Intense changes opened the way to new aesthetic norms, new expression and new marks of garden art, too.

In the second half of the 18th century, the new garden style moves to the continent where it is marked by an immense interest in and enthusiasm about botanic, and cabinets of curiosities began to appear as a sign of intellectual erudition and scientific interest of many individuals. The German area as well as other parts of the continent saw a boom in the production of garden literature and publications, which was undoubtedly important for the development of the garden art in the territory of Slovenia as they constituted the foundation for the development of individual gardens. As pointed out by Unetič, the key point of interest for the Carniolan nobility was the Viennese court, from which they drew the interest in botanic and nature that became a fad at the end of the 18th century. The chief figures of the Enlightenment in the Slovenian territory were undoubtedly Žiga Zois and his brother Karl Zois, credited with the first botanical Alpine garden in Slovenia, naturalists Giovanni Antonio Scopoli and Baltazar Hacquet, and slightly later Ksaverij Wulfen and the indispensable Franc Hladnik, the founder of the lyceum botanical garden in Ljubljana. Intellectual enthusiasm undoubtedly brought about the upgrade of this garden that slightly later, in the early 19th century, became the only designed green area of Ljubljana with an educational function: in 1810, in the era of the French power, the Botanical Garden was established. There was also an extreme growth in the interest in new, foreign plant species that were, as a rule, placed in newly-made gardens – not only by intellectuals and natural scientists, but also by other owners of private gardens.

The new era brings another novelty: opening of a garden to the public, or a public park – willingness to open to the people something previously reserved for the chosen. The main credit for this achievement in Ljubljana certainly goes to Žiga Zois; when the author details the baron's gardens, readers catch a glimpse of some of his gardens of extraordinary dimensions that were still privately owned, but open to public; they had an extraordinary impact on the social and cultural life of the people of Ljubljana for they represented not only a place of recreation and comfort, but also a venue of social, ceremonial events. The area of these gardens is now built over, which evokes one of the essential components of the art of gardens: transience.

In the 19th century, it was the French authorities that made a clear mark in the design of green areas of Lju-

bljana that are still visible today. The author comprehensively illustrates the new, English landscape garden style in Ljubljana by examples such as highly interesting, but nowadays non-existent garden design of the episcopal or governor's garden by the Episcopal Palace dating to 1812 at the latest, which belongs among the earliest examples of new garden designs of the landscape design in the central Europe. Because the French authorities arranged their palace as a government palace, a private garden and a public promenade was arranged besides it. The same century saw the arrangement of public parks in Ljubljana, with Tivoli as the biggest among them and Zvezda with a star-like design that follows a typical element of French urbanism whose parks and avenues became an indispensable part of town planning; this also marks an indirect influence of the French on the green areas in Ljubljana. In this period, the city was enriched by numerous walkways such as Latterman's avenue, a "promenade leading from the town to the Tivoli and Cekin mansions or to the foot of the Rožnik hill"; the existing walkway from Kodeljevo to Fužine castle and back to town on the opposite bank of the Ljubljanica was upgraded, there was also a walkway from Prule to the Rakovnik palace and back to the Zvezda park, as well as a walkway to the popular Castle Hill.

Talking of time, a garden is extremely vulnerable; neither do plants defy time very well nor is it possible to avoid town planning changes that a city undergoes as a living organism. Therefore a garden is initially extremely changeable and vulnerable, and finally transient. The gardens examined and described in the book have, with a few exceptions, mostly disappeared or become a part of a differently planned space, possibly of a larger garden or park plan. It should not be forgotten that the only thing that now testifies to their existence is actually the available archival material. The value of Unetič's book is precisely in the examination of this material, so the book as a whole is an invaluable document of the development of designed green areas of Slovenia's capital related to historical circumstances in the 18th and 19th centuries. It should be mentioned that the present study is the first of the necessary stages of today's examination of the history of gardens since the history of gardens cannot be anything but interdisciplinary and requires a "panoramic approach". A garden is designed in a narrow, close connection with all components of the place where it is located; topography, hydrology, climate etc. Environmental archaeology helps us understand more and more that a garden is not an abstract image but a created, designed construction in interaction with the climate and consequently with the passage of time, in interaction with the environment, with that which surrounds it, and only in this context can a garden be understood in its full historic "volume", i.e. in the extensive, long history.

Just as we would reach for books and draw inspiration for the design and planting of gardens in the past,

we must now, to revive the representations of garden art, reach for *Kultura vrtov* by Ines Unetič to be able to take a retrograde trip to the sensitive heritage of the Slovenian capital Ljubljana from the mid-18th century to the early 19th century. A careful, minutious work and a considerable contribution to both the field of art history and the field of landscape architecture in Slovenia. A lavishly documented walk, a winding stroll among boxwoods, flowers and avenues of the past in the space that is also a part of our present.

Erika Bordon

Tomaž Grušovnik:
ETIKA ŽIVALI. O ČEZVRSTNI GOSTOLJUBNOSTI.
Koper, Annales, 2016, 235 strani.

Prve vtise po prebrani monografiji dr. Tomaža Grušovnika bi morda povzel v dveh vprašalnih stavkih, in sicer: Je etika živali v resnici etika družbe? Mar ni odnos med človekom in živaljo kompatibilen z vladanjem, ki preprečuje vsakršen pristop in na splošno predstavlja

našo kulturo? Sistematično dovršena ter brez apriornih kodiranih pomenov besed v najširšem pomenu izpostavlja pomen besed, s katerimi se sporočajo pomeni, ter tudi tišine, v kateri se poslušajo drugi kot drugi. Avtor *Etike živali*, dr. Tomaž Grušovnik, pravi o svoji knjigi, da »bi na to monografijo morali gledati kot na besedilo, ki odpira probleme, namesto da bi jih zapiralo« (17). Čeprav se zdi, da 'odpiranje problemov' velja predvsem za »močno različico etike živali«, to je pripravljenosti, »živalim pripisati zmožnost vsaj minimalnega moralnega vedenja« (23), je tudi za različice šibke etike živali, to je za »razširitev moralnega premisla na živali« (21), prej ali slej značilna zaznava številnih nepotrebnih in problematičnih ravnanj ter tudi gladkih odrekanj, da bi lahko etika v njenem polnem pomenu, to je v opiranju moralnega ravnanja na pojmovni moralni premislek, imela kaj skupnega z živalmi. *Etika živali* je v tem pogledu v marsičem radikalnen premislek o človeku, ali bolje o človeški družbi, ki si med drugim prilašča razumnost etičnega ravnanja kot nečesa bolj vzvišenega, ter s tem označi vzorce nereflektiranih etik kot absurdne ter neprimerljive normativnim vzorcem. »Ideja, da živali lahko vsaj včasih ravnajo moralno, najbrž naleti na teoretični odpor iz istih razlogov, kot je na odpor naletela že osrednja Darwinova ideja, po kateri med človekom in živalmi v nobenem pogledu ni radikalne ... ločnice« (23). Pomemben del monografije se na različne načine vrti okrog (nesmisla) človeških poskusov zanikanja sorodnosti med človekom in živalmi ter odkrivanju razlik na osnovi sorodnosti. Če je na eni strani zanikanje (denial) predvsem kulturna značilnost zahtev novoveške znanstvene kulture, ki trpi zaradi kognitivne disonance med spoznanim svetom ter tistim, ki spoznava – ter hoče vse spoznati na novo –, je na drugi strani prav dejstvo, da se vsako človekovo dejanje dogaja v jeziku – ki ima glede na izražanje telesa in telesnosti z živalmi oziroma življenjskimi oblikami najbolj sorodne poteze, ki jih je sposoben človek – prav jezik človekov etički potencial priznanja sorodnosti in temu ustreznegra ravnana. *Etika živali* to temo predлага v refleksiji o čezvrstni gostoljubnosti (155–204). Z njo avtor ponudi v razmislek novo 'etiko družbe', če parafraziram naslov monografije, ter znova pokaže na motiv, zakaj se je lotil razprave o etiki živali. Monografija, razdeljena v tri dele, se na širokem in vsaj deloma že dobro splošno poznanem področju etike živali ukvarja z nekaterimi pojmovnimi izzivi, ki jih v taki obliki in v tej vsebinski zasnovi drugod še ni, in so zato nov in dragocen prispevek ne le k razumevanju etike živali, temveč tudi k zaznavi stvarnih problemov človeškega spoznanja. Na misel mi prihaja stavek, ki sta ga Humberto Maturana in Francisco Varela leta 1981 napisala v Drevesu spoznanja: »Trdiva, da je bistvo vseh težav, s katerimi se dandanašnji otepamo, tiči prav v dejstvu, da se ne zanimamo za lastno spoznanje« (slovenski prevod 1998, str. 207).

Razlogi za formalno in vsebinsko razdelitev monografije so opredeljeni v uvodu (13–20). Tri poglavja

stopnjujejo problematiko ter tudi zaznavo svojskosti refleksije v etiki živali z ozirom na razumevanje pojava človeške družbenosti. Če bi na prvo poglavje (Šibka in močna različica etike živali, 21–118) še lahko gledali kot na učbenik o etiki (živali), je drugo poglavje (*Etika živali in zanikanje*, 119–154) že povsem v jedru zaskrbljenosti spričo dejstva, kako se porajajo stiske neznanja in pojavi zanikanja, ter da je prav za zaznavo etičnosti pojavor (problemov) značilno, da razlaganje in to, kar je v razlagi razloženo, pripadata istemu področju. Preprost uvid, da človek z vsem, kar počne, poraja svet skupaj z drugimi, naj bi človeka prepričal, da bi se etike živali lotil na način, kot ga predlaga tretje poglavje (*O čezvrstni gostoljubnosti*, 155–204), vendar je že v drugem poglavju monografije dokaj razločno, da se etike ni mogoče učiti, ter da je treba zato opustiti tudi zgornjo namero, da bi prvo poglavje imeli za učbenik. Etično mišljenje je subverzivno in potemtakem na las podobno odkrivanju pojava družbenosti, to je dejstva, da ljudi med seboj bolj povezuje negotovost kot gotovost ter da ne more biti dileme, ali je za utrditev veljavnosti zaznav, spoznanj in razlag potrebna skrbna pozornost do drugih ali ne. »Sili nas, da uvidimo, da bo svet drugačen le, če bomo drugače živeli. K vsemu temu nas obvezuje, zakaj ko se zavemo, da vemo, ne moremo več zanikati, da vemo« (H. Maturana in F. Varela, *Drevo spoznanja*, 204).

Predvsem glede na dejstvo, da je etika – ali bolje: etično mišljenje – subverzivna, se ne bi toliko zadrževal pri vsebinski predstavitvi monografije. Tako strukturna kot vsebinska razvejanost sta inovativni in vzorni in ne potrebujeta drugega kot povabilo k branju. Bolj kot lep, tekoč in berljiv jezik me je pritegnila avtorjeva refleksija o razmerju med etiko živali in človeško družbo, opisana na straneh od 198 do 201. Ni me le nagovorila, temveč mi na poseben način dala misliti v tistem delu, v katerem avtor ekspllicira, kar je povedal že prej o paradoksnih stiskih zaradi nevednosti in o zanikanju (*denial*) kot poskusu pobega pred dejansko konstitutivno vednostjo, ki človeka po telesni strukturi povezuje s celotnim svetom življenja oziroma celotnim življenjem sveta. S tem vidikom, da gre namreč pri etiki živali za družbeno vprašanje oziroma za samo konstituiranje družbenosti, postavlja etiko živali za ogledalo etike družbe. Tudi okoljska etika ter malo kasneje zlasti bioetika sta konec šestdesetih let in v začetku sedemdesetih nastavljeni zrcalo družbi na podoben način, a večinoma le bolj ali manj neuspešno. Še prej, že pred drugo svetovno vojno, se je podobno zrcalo – v smislu t. i. naravne znanosti (*sittliche Wissenschaft* pri V. von Weizsäckerju) – nastavljalo znanstveni sferi sodobne kulture, ki je podlegala zanikanju in s servilnostjo do oblasti pokazala na konstitutivni manko družbene vednosti. Leta 1948 je N. Wiener dal temu ogledalu ime *kibernetika*, paralelnemu razvoju skrbi za spoznano, ki je tudi vodilo sistemskie teorije L. von Bertalanffyja, se pravi nujnosti splošne teorije kompleksnih sistemov. Pri tem je odločilno vlogo igrat t. i. *sense of place*, nekakšna potreba po interdiscipli-

narnosti kot metodi. Da gre pri tem za etično mišljenje, torej za sense of place, pove tudi nadgradnja kibernetike v kibernetiko drugega reda (kibernetika kibernetike), ki jo H. von Foerster leta 1974 opredeli kot »kibernetiko opazujajočih sistemov« (Scott, 2003, 1365) oziroma opazovanje lastnega opazovanja. Ta posebna oblika zadolženosti za to, da človek ve, da ve, povsem razločno spodkopava razloge zanikanja – ali bolje: možnosti zanikanja zadolženosti za to, kar kdo ve –, ki se pri tem sklicuje na (raz)umsko spoznanje, ter hkrati pokaže na usodno regresijo spoznanja v civilizacijski zgodovini. Spričo etike živali – kot ene od oblik nравne znanosti – gre za tisto človeško ravnanje, ki najbolj bode v oči, ter tudi kaže, da so normativne etične teorije, neštete aplikativne etike in etični kodeksi le oblika absurdnosti sklicevanja na (raz)umsko spoznanje, ki ga spoznanje spoznanja ne zavezuje. Avtor to sijajno prikaže v analizi skepticizma. Sprememba na tem področju z uvedbo etičnega mišljenja je lahko le radikalna. Na številnih aktualnih področjih dejavnosti se je o etiki začelo govoriti kot o nečem, kar je že strukturno prisotno v telesnosti in česar se je treba spomniti. Etike se ni mogoče učiti niti je ni mogoče poučevati kot predmeta, ločenega od drugih, ali predmeta za posamezno področje. Ta pomen imajo tudi etika kot prva filozofija pri E. Levinasu, krožnost med spoznanjem in fizično strukturo pri M. Merleau-Pontyu, nujnost radikalnega premisleka o temeljnih znanjih pri G. Batesonu, filozofija utelešenja pri F. Vareli, podobni zasuki pri I. Prigoginu, S. Beeru, N. Luhmannu, S. Kauffmanu in drugih ter ne nazadnje tudi premiki v nevrofенomenologiji po odkritju zrcalnih nevronov. Osrednja značilnost človekovega prebivanja je prebivanje z drugimi, prebivanje v jeziku, jezikovno spoznanje oz. jezik pa je konstitutivno družbeni pojav. Podobno kot želi filozofija odgovoriti na (otroško) vprašanje: Kaj je to?, je sredi jezikovnega spoznanja že udeleženo konstituiranje družbe, ki lahko spozna(va)nje integrira kot spozna(va)nje oziroma kot novo strukturo. Krožnost med spoznanjem in strukturo je osrednje dejstvo, tudi dejstvo spremembe, ki se ga – ko je govor o etiki kot spominjanju – je treba spomniti v samo-referenčnem koraku (kibernetika drugega reda). Pa ne le to. Kar pri tem ni očitno in lahko aksiomatskemu sistemu, kot je družba, povzroči hude težave, je vprašanje, v kakšnem odnosu sta si konstituiranje družbe in samouresničenje vsakega posameznika, če je uresničenje posameznika tako globoko povezano s pojmom jezika in pripovedi. Če (ker) se je konstituiranje družbe pojavilo v razmerah, v katerih se je njen nastanek razumel kot stopnja samouresničenja posameznikov, ki so se začeli prebivati v sferi jezika (pogovora), je družba (družbenost) postala nepogrešljiva in konstitutivna za življenje in delovanje vsakega posameznika prav na način pogovora. Ni zanemarljivo, da je npr. L. Irigaray filozofijo poleg običajnega pomena, kot *ljubezen do modrosti*, razumela kot modrost *ljubezni*. Družbenost torej ni naključje, čeprav se bo zaradi angažmaja (raz)umskega spoznanja

konstituiranje človeške družbe začela imenovati kultura (zanikanja). Spomnim se predavanj o socialni antropologiji, ki jih je imela Vesna Godina in na njih med drugim pogosto govorila o pomenu besede »ne«. Zlasti mi je ostalo v spominu, kako velik pomen je pripisovala (ne)razumevanju ne-ja, po mojem (pre)velik pomen. Takrat mi je bilo še všeč zaradi polemičnosti situacije, ki so jo sprožale trdilne povedi, zdaj bi veliko raje slišal kaj o brezpogojnosti besede »da«.

Ranulph Glanville (1946-2014), eden vnetih zagovornikov kibernetike drugega reda, je v odnosu, v kakršnem so si aksiomatski sistem na eni in težka vprašanja, ki temu sistemu povzročajo hude težave, na drugi strani, v zanikanju videl enega ključnih znamenj kulture. Kultura se je potemtakem pojavila kot človekovo distanciranje od preostalega sveta, kot oblikovanje samozadostnega sveta, ko človek hodi v resnični svet le zaradi naravnih potreb, živi pa v samosvojem aksiomatskem sistemu. S tem problemom začenja svoj znamenit premislek o znanstvenem svetovnem nazoru in človeški 'naravi' tudi Hannah Arendt (*The human condition*, 1958), v katerem med drugim pravi: »Najbolj radikalna sprememba v človeških pogojih bivanja, ki si jo lahko zamislimo, bi bila emigracija človeštva z zemlje na kak drug planet. Tak dogodek, očitno ne več tako nemogoč, bi vključeval življenje v pogojih, ki so radikalno drugačni od teh, ki mu jih ponuja zemlja«. Ta popotnik bi bil še vedno človek, vendar pa bi v teh pogojih življenja izgubilo smisel vse, kar počne, zlasti tudi jezik. Da bi ta nov aksiomatski sistem lahko obstajal oziroma trajal, bi bil lahko le samo-referenčni (*self-reference*), popolnoma se nanašajoč samega nase (v jeziku), in sicer ko tudi najhujše težave obravnava kot svoje in s tem tudi nenehno reproducira opis samega sebe, ki se sooča s temi težavami.

Človekova samozadostnost je še daleč od tega. Samo-referenčnost je (bil) nov hevristični pojem, ki tematizira primer družbene etike – če je aksiomatski sistem družba –, in sicer tako, da ni zaobšel šibkosti etiškega opazovanja, zlasti normativnosti oziroma hierarhičnosti spoznanj. Logika zaporedja, ki jo ustvarja aksiomatski sistem, je lahko le nehierarhična. Hierarhična ureditev, ki razporeja stvari glede na njihovo medsebojno različnost in jih prvenstveno med seboj ločuje – in sicer na osnovi zanikanja –, preprosto ne uvidi zadrege zanikanja kot kulturnega pojava, ki obenem poraja specifično 'kulturo zanikanja', in si zato vsaj v smislu logičnega zaporedja ni mogoče predstavljati, da bi lahko etika (ali kaka druga oblika spoznanja) prevzela vlogo urejevalnega načela v širšem sistemu na osnovi priznanja (»da«). Nihče ne more ravnati samo-referenčno, če se ne loti vprašanj, ki mu povzročajo hude težave, kot svojih, to je na način oblikovanja svojega sveta z opazovanjem svojega opazovanja in spoznanjem lastnega spoznanja. Zanikati to bi bilo absurdno, a 'kultura zanikanja' počne ravno to. Značilna izjava Heinza von Foersterja, da so trde znanosti uspešne, ker imajo opraviti z mehkimi problemi, medtem ko se mehke (humanistične) znanosti

soočajo s trdimi problemi, podčrtuje, da je osrednji pojem samo-referenčnosti krožnost, opazovanje lastnega opazovanja, ki je kot senca, ki je ne moremo preskočiti.

Spričo razočaranja, ki ga povzroča pripoznanje genealogije človeške kulture – kot kulture zanikanja, ki je okvir t. i. objektivnosti –, je najbolj naraven korak, ki si ga lahko zamišljamo, stik med kulturo in naravo, kakor-koli že lahko pojma opredeljujeta potrebo po trajnosti kulturnega obrata in polni participativnosti »preostalega sveta«.

Zdi pa se, da je naslednji korak, ki ga bo predlagal avtor, prevod pojmov, ki so nujno potrebni, da bi lahko človek prestopil prag začetnega nerazumevanja perpleksnosti izjav, ki človeštvu odmerjajo sfero (naj) višje razvite vrste organskega življenja, ter se soočil z vprašanjem, kdo je kot posameznik – singularna oseba, ki kljub vezanosti na zemeljske pogoje življenja ni zgolj na zemljo (ali družbo) privezano bitje, kolikor mislimo na Arhimedovo točko etiške zavesti –, in sicer brez zatekanja k idealni podobi človeka in seveda še manj k ideji o nadčloveku. Luce Irigaray je (npr. v *The way of love*, 2002) na primer predlagala kulturo želje po odnosu, ki priznava drugačnost v želji, da bi (se) vrnili in zaznali resnično kot nekaj nedokončanega in porajajočega se. Imenuje jo tudi »horizontalna transcendencia«, v nasprotju z vertikalno, ki označuje človeka kot ne-mirnega ter tudi kot zanikovalca, kolikor si hoče s tem zagotoviti položaj na hierarhični lestvici. Irigarayino razmišljanje o kulturi in želji bi lahko povezali v 'kulturo želje', človekove drže, ki ne priznava le pomembnosti odnosa z drugim kot poti svoje uresničitve, temveč sprosti tudi legitimnost samo-izražanja želje do te mere, da ta postane zaznava drugačnosti drugega in prebivanja z njim.

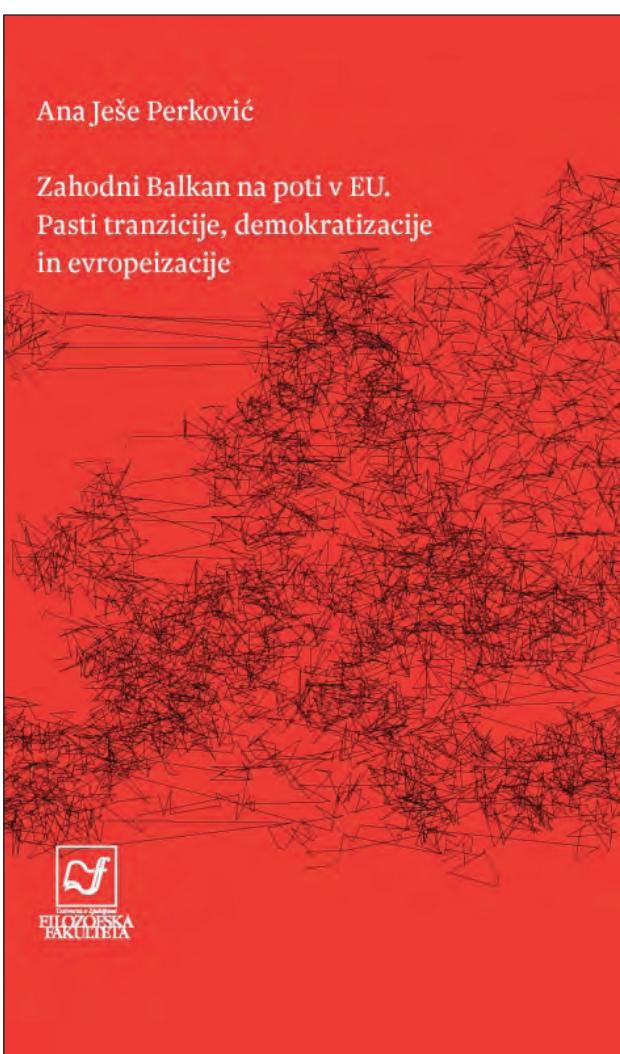
Naj sklenem z mislijo, ki jo tudi predlaga Luce Irigaray, ko govorí o horizontalni transcendenči, da išče pot ljubezni, vključujoč geste ljubezni v jeziku, ki ne pomenijo 'ljubiti drugega', temveč 'ljubiti z drugim'. Ljubezen potem ni orodje, temveč je skupna pot, ki zahteva molčanje, da bi (se) lahko izrekli in (se) slišali ter (si) med seboj podelili skupni prostor-čas brez vnaprej preračunanih razmerij.

Anton Mlinar

Ana Ješe Perković:
ZAHODNI BALKAN NA POTI V EVROPO. PASTI
TRANZICIJE, DEMOKRATIZACIJE IN EVROPEIZACIJE.
Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete,
2016, 237 strani.

V pričujoči znanstveni monografiji avtorica Ana Ješe Perkovič, doktorica socioloških znanosti in raziskovalka na Oddelku za sociologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, raziskuje, kot lahko razberemo že iz naslo-

va, izjemno aktualno tematiko s področja evropskih integracijskih/širitvenih procesov. V svoji študiji izhaja iz argumentirane trditve, da je imelo pogojevanje članstva za sprejem v EU (od vladavine prava do vzpostavitev tržnega gospodarstva) dokazano pozitivne učinke na demokratično tranzicijo post-socialističnih držav v Vzhodni Evropi na prehodu iz avtoritarnih režimov v parlamentarno demokracijo. Tega pa ne moremo trditi za države Zahodnega Balkana, kjer se je presenetljivo pokazalo, da je transformacijska moč EU mnogo manjša od pričakovane, saj smo priča tako počasnejšemu demokratičnemu napredku kot minimalnim družbenim spremembam. Posledično se monografija osredotoča na iskanje vzrokov/odgovorov za odmik od dosedanjih praks v širitvenih procesih EU. Avtorica se problematike loteva s pomočjo in uporabo več komplementarnih raziskovalnih pristopov, kot so interdisciplinarnost, historična sociološka in kritično diskurzivna metoda. Hkrati pa pri iskanju odgovorov ne prezre odločujočega nacionalističnega diskurza in se sprašuje, ali je lahko

orodje pogojevanja članstva učinkovito v primerih, ko Evropska unija s svojimi pogoji spodbavlja nacionalno identiteto in zmanjšuje priljubljenost domačih političnih elit pri volivcih. Kot kaže politična praksa se te nikakor niso pripravljene odreči določeni stopnji politične moći, zato z izpolnjevanjem pogojev odlašajo oziroma poskušajo ugoditi tako Evropski uniji kot domači javnosti in posledično izpoljujejo pogoje le delno, navidezno. Potem takem je potrebno iskati razloge za slabo implementacijo demokratičnih reform v kratkoročnih ciljih političnih elit, da se obdržijo na oblasti, kajti potrebne demokratične reforme bi namreč neprijetno zarezale v slabo delujoče družbene sisteme in bi zagotovo pomembno zmanjšale priljubljenost vsakokratne oblasti pri volivcih.

Svoja uvodna izhodišča in razmišljanja avtorica razvija v štirih vsebinskih poglavijih. V prvem (Širitve Evropske unije) opozori na referenčne razprave – potem ko predstavi proces evropske integracije v historičnem kontekstu (skozi pretekle širitve Evropske unije) –, ki so plod tako teoretskih zagat pri definiranju Evropske unije in evropeizacije (D. Dinan, N. Nugent, G. Pridham, B. Rosamond, C. Rumford idr.) kot tudi različnih pristopov – v luči širitvenih teorij (H. Grabbe, W. Mattli, F. Schimmelfennig, S. Smith idr.) – k širitvi EU. Za študij primera ji služi komparacija evropskega integracijskega procesa Srednje in Vzhodne Evrope ter Zahodnega Balkana na primeru Slovenije in Hrvaške.

V drugem vsebinskem poglavju (*Načelo pogojevanja članstva v Evropski uniji*) se ukvarja z učinki širitvenega procesa (evropeizacije), v katerem EU pravila, mehanizmi in kolektivno razumevanje vzpostavijo interakcijo z danimi strukturami v državi kandidatki oziroma potencialni kandidatki. Z drugimi besedami, tak proces lahko imenujemo tudi EU-izacija (le-ta je bila v primeru Srednje in Vzhodne Evrope močno povezana tudi s širšim procesom modernizacije in post-socialistične tranzicije), ki pomeni izpolnjevanje pristopnih zahtev EU in prevzem norm, politik in institucionalnih modelov EU v državah kandidatkah. Avtorica poudarja, da (formalno in neformalno) pogojevanje članstva v Evropski uniji predstavlja eno najbolj učinkovitih orodij zunanje politike EU v zadnjih petindvajsetih letih. Potem ko kritično primerja teoretske poglede na pogojevanje članstva v EU (C. Gordon, J. Hughes, G. Sasse, M. Vachudova idr.), predstavi analizo pogojevanja EU, ki jo je opravila na primeru Zahodnega Balkana. Izpostavi, da gre za nove mehanizme pogojevanja EU, ki so posledica specifičnih okoliščin razpada skupne jugoslovanske države in same tranzicije – prvenstveno s ciljem, da se zagotovi stabilnost in varnost v celotni regiji (Pakt stabilnosti, Svet za regionalno sodelovanje, sodelovanje z Mednarodnim kazenskim sodiščem v Haagu itn.). Avtorica v analizi zaključuje, da je pogojevanje članstva v Evropski uniji učinkovito orodje za demokratizacijo v post-socialističnih političnih sistemih samo v primeru, da se le-to izvaja dosledno in ne spodbavlja nacionalne identitete

države kandidatke oziroma potencialne kandidatke. V nasprotnem primeru domače politične elite izpoljujejo pogoje na način, da iščejo kompromis med izpolnjevanjem zahtev Evropske unije in pričakovanj domače javnosti.

V tretjem vsebinskem poglavju avtorica – po uvodni predstavitvi najpomembnejših teorij demokratizacije, ki so jih prispevali R. Dahl, D. Della Porta, J. Linz, G. Pridham, A. Stepan, M. Vachudova, T. Vanhanen, idr. – kritično razgalja proces *demokratizacije v Jugovzhodni Evropi* oziroma na Zahodnem Balkanu ter vpliv EU na ta proces. V svoji analizi se je oprla na kazalnike različnih priznanih mednarodnih nevladnih organizacij in inštitutov, ki spremljajo in merijo stopnjo demokracije, človekovih pravic in svoboščin ter drugih karakteristik demokratične konsolidacije po celiem svetu (indeks svobode medijev, indeks korupcije itn.). Seveda ne gre prezreti, da ima vsaka država svoje posebnosti glede na zgodovinske, socio-ekonomske, politične in kulturne okoliščine, pa tudi, da uporablja različne metodologije; kljub očitnim razlikam v pristopih, je uspešno identificirala skupne imenovalce za celotno regijo, in to za obdobje 2003–2013. Na podlagi zbranih in referenčnih podatkov/kazalnikov argumentirano zaključuje, da demokratična tranzicija na Zahodnem Balkanu še ni končana in da je napredek v tej smeri dostikrat le navidezen. Namreč demokratična država mora imeti zadostno mero izvršne odgovornosti, te pa na Zahodnem Balkanu primanjkuje. Evropeizacija in demokratična konsolidacija se ustavita, ko vlade uporabljajo retorično akcijo, demokratični mehanizmi pa niso implementirani. Glede na poročila Evropske komisije in nekaterih nevladnih organizacij, države Zahodnega Balkana formalno sprejemajo pravila EU, vendar je implementacija le-teh izredno šibka. Poleg tega tudi visoka stopnja korupcije političnih elit in njihova povezanost z organiziranim kriminalom še dodatno onemogoča demokratično konsolidacijo, poudarja avtorica. Hkrati pa ne gre prezreti, da so vlade na Zahodnem Balkanu manj zavzete za pridruževanje EU, kot so bile vlade Srednje in Vzhodne Evrope, pa tudi, da pristajajo na pravila EU le retorično, prvenstveno, da se ohranajo na oblasti, s tem pa podaljšujejo proces demokratizacije in evropeizacije ter sejejo evroskepticizem, saj pridružitveni proces traja predolgo.

V četrtem vsebinskem poglavju nam avtorica predstavi opravljeno analizo študija primera: *Vpliv pogojevanja članstva EU na primeru hrvaškega sodelovanja z mednarodnim sodiščem v Haagu*. V svoji empirični raziskavi najprej opozori na posebnosti razvoja demokracije in procesa tranzicije na Hrvaškem v devetdesetih letih prejšnjega stoletja ter razvoja hrvaške nacionalne identitete; pri tem se je poslužila tudi metodološkega instrumentarija historične sociologije. Namreč na proces tranzicije, demokratizacije in vzpostavitev nove hrvaške nacionalne identitete so brez dvoma imeli velik vpliv določeni zgodovinski dogodki, kot npr. vzpon

Miloševičevega nacionalizma, razpad Jugoslavije, Domovinska vojna. V nadaljevanju sledimo avtoričini kritični diskurzivni analizi hrvaških političnih elit (zbranih iz tiskanih medijev) v času zaostrovanja pogojevanja s strani EU (2005) v primeru (ne)sodelovanja z mednarodnim haaškim sodiščem. Iz analize je razvidno, da se je od januarja 2005 do marca 2005 diskurz hrvaških vodilnih politikov spremenil od zmagovalnega, ko so jih evropski politiki trepljali po ramenih in jim obljudljali začetek pogajanj v marcu, do manipulativnega, ko so želeli dokazati, da so izpolnili pogoje EU, in viktimizirajočega/žrtvenega, ko se je začetek pogajanj začel odmikati, in so krivca za to iskali pri zunanjih akterjih. Politični diskurz elit se je torej spremenjal z namenom ohranjanja politične moči. Tako kot je pogojevanje EU vplivalo na nacionalno identiteto, je tudi ta vplivala na diskurz politikov, v katerem so želeli ugoditi Evropski uniji in izpolniti pogoje ter domači javnosti, ki jim je zagotavljala politično moč. Potemtakem sta dve ključni komponenti nacionalne identitete – domovinska vojna in evropskost – postali diametralno nasprotni, kar je vodilo v ambivalentnost identitete. Če strnemo, analiza je nazorno pokazala, da je pogojevanje članstva Hrvaške v EU z njenim sodelovanjem z mednarodnim sodiščem v Haagu trčilo ob nacionalno identitetu in izgubilo na svoji transformacijski moči.

Pričujoča monografija Ane Ješe Perković je zatočeno tehten znanstveni prispevek, ki je vsebinsko in metodološko ne samo obogatila novonastalo posebno (politično) sociologijo – *sociologijo evropskih integracij*, pač pa opravljena raziskava o specifičnosti demokratične tranzicije na Hrvaškem ponuja tudi izhodišče za širšo razpravo o evropskih perspektivah drugih držav Zahodnega Balkana, ki želijo vstopiti v EU. Ob povedanem seveda ne gre prezreti, da EU po malem izgublja motivacijo za nadaljnje širitve, potem ko se že dlje časa sooča z vrsto kriz: od finančne, begunske, do krize v odnosih z Rusijo (Ukrajina), Brexitom, itn. Skratka, dobili smo aktualno študijo, ki je vzbudila zanimanje tudi pri južnih sosedih; izšla bo v hrvaškem prevodu pri zagrebški založbi Sandorf.

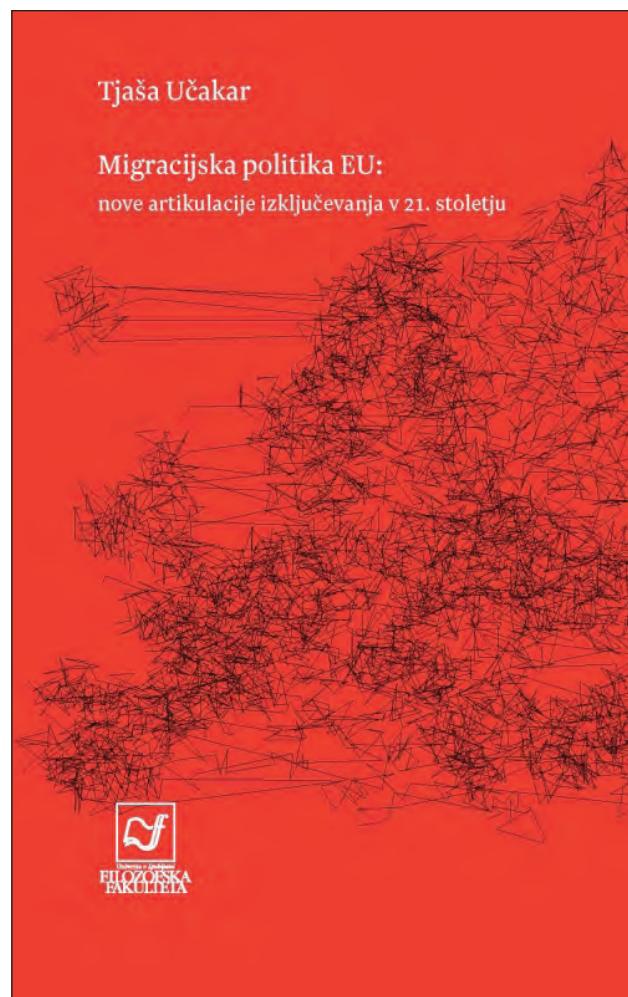
Avgust Lešnik

Tjaša Učakar:
MIGRACIJSKA POLITIKA EU: NOVE ARTIKULACIJE
IZKLJUČEVANJA V 21. STOLETJU. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2017, 205 strani.

Pričujoča znanstvena monografija Tjaše Učakar, doktorice socioloških znanosti in raziskovalke na Oddelku za sociologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, pronicljivo in sistematično obravnava aktualno migracijsko politiko EU. Vprašanja migracije predstavljajo

za Evropsko unijo eno od osrednjih tematik že odkar se je vzpostavila kot prostor prostega pretoka blaga, storitev in ljudi. Odnos do teh vprašanj se je v diskurzu evropskih politik, kot ugotavlja uvodoma, spremenjal od osredotočenosti na preprečevanje imigracije do upravljanja z migracijami ter povezovanja migracij z razvojnimi politikami in humanitarno dejavnostjo. Izhodišče monografije je avtoričina argumentirana trditve, da »migracije« predstavljajo za današnjo EU enega osrednjih izzivov, hkrati pa so Ahilova peta njenih temeljni vrednot (spoštovanje človekovega dostojanstva, pravic in svoboščin), ki so podnjene diskurzom varnosti, ogroženosti in strahov, kar vodi v prevlado politike preprečevanja migracij, ki je zaznamovana z represivnimi ukrepi mejnih nadzorov, eksternalizacijo upravljanja in množenjem praks, ki izključujejo nezaželene imigrante in selektivno dopuščajo vstop tistim, ki zadovoljujejo potrebe na trgu dela in prispevajo h gospodarski rasti.

Na podlagi teh opažanj in ugotovljenih dejstev se raziskovalno sprašuje, kako evropske politike omogočajo takšno stanje stalne krize in ogroženosti ter kakšen diskurz uporabljam, da lahko na eni strani vzpostavljajo

normativne okvirje EU, ki naj bi ohranjali Evropsko unijo kot unijo vrednot, na drugi strani pa producirajo ukrepe, ki so diametralno nasprotni tem istim temeljnim vrednotam. V tem miselnem okviru je avtorica tudi postavila ključni raziskovalni cilj svojega dela, tj. razširitev razumevanja dosedanja migracijske politike EU – kot restriktivne, represivne in proti-evropske (kar je še vedno prevladujoča podmena kritične teorije migracij) – z novim razumevanjem udejanjanja evropskega apartheida v 21. stoletju, ki ga ne zaznamujejo zgolj represivne plati oblasti, temveč vse pogosteje tudi produktivne diktice temeljnih evropskih vrednot in njenih deklarativnih humanističnih usmeritev. Hkrati si je zastavila nalogu, da – s pomočjo teoretsko-empirične raziskave – ne samo analizira dosedanje migracijsko politiko EU, ampak tudi opozori na tista polja, kjer bo v prihodnje treba iskati točke represije, izključevanja in zamejevanja članstva in pripadanja. V tem je tudi aktualnost njenega dela.

Avtorica svoja uvodna izhodišča in razmišljanja v nadaljevanju razvija v treh vsebinskih/problemskih poglavijih. V prvem, teoretskem delu – *Značilnosti migracijske politike EU* – opredeli ter kritično predstavi, analizira in med seboj primerja stališča referenčnih avtorjev in avtoric z različnih področij migracijskih študij – od sociologije, filozofije, politologije, ekonomije do varnostnih in upravnih ved (M. Albahari, É. Balibar, Z. Bauman, S. Benhabib, D. Bigo, W. Brown, K. Calavita, L. Chouliaraki, G. Delanty, E. Guild, J. Huysmans, G. Lahav, M. Schain, A. Triandafyllidou idr.) – z namenom ponazoritve temeljnih značilnosti evropske politike do migracij, ki jo opredeljujejo: varnost, mejni nadzor, eksternalizacija upravljanja z migracijo ter različni mehanizmi izključevanja.

Čeprav so migracije heterogen in kompleksen družbeni pojav, pa opravljena analiza in komparacija pritrjuje stališčem avtorice, da jih EU razume zelo ozko, kot problem, proti kateremu se je potrebno boriti in proti kateremu se je možno boriti. Izpostavlja, da je tovrsten »anti-imigracijski« diskurz, ki je usmerjen k zajezitvi in preprečevanju priseljevanja, v uradnih politikah in usmeritvah EU postal popolnoma normaliziran, sprejet kot dejstvo, o katerem se ne sprašuje in je hkrati tudi podlaga za vse ukrepe evropske migracijske politike. Kot največja grožnja so razumljene nedovoljene migracije, vendar avtorica opozarja, da tako politični diskurz kot konkretni ukrepi pogosto ne temeljijo na dejanskih podatkih o obsegu tovrstnih migracij, temveč na občutku ogroženosti; gre za t. i. »imigracijski kompleks«. K negativnemu dojemanju/sliki imigracije v EU prispevajo še posebej številni diskurzivni in nediskurzivni elementi, ki imigracijo v današnji EU konstruirajo kot izredno, ogrožajoče stanje; sočasno pa zapleten preplet mehanizmov izključevanja imigrantom onemogoča njihovo polнопravno članstvo v evropski politični skupnosti. Za povrh večina diskurzov in ukrepov na področju migracijske politike temelji na varnostnih okvirih in mehanizmih sekuritizacije ter kriminalizacije imigrantov.

Četudi se je v zadnjih letih diskurzu o varnosti pridružil tudi diskurz o razvojnem sodelovanju s tretjimi državami, je to sodelovanje še vedno tesno povezano z varnostnimi vprašanji preprečevanja nezakonitih imigracij ter selektivnim pripuščanjem na trg delovne sile. Tudi najnovejši diskurzi humanitarnosti zgolj skrivajo represivne ukrepe nadzora, ugotavlja avtorica, kajti glavno besedo pri postavljanju agende upravljanja z migracijami imajo strokovnjaki za varnost in notranja vprašanja; največji dosežki na tem področju pa so povezani z vzpostavitvijo schengenskega območja in agencije Frontex, ki naj bi skrbela za nadzor in obrambo zunanjih mej. Že na ravni poimenovanja še vedno obstaja opredelitev nezakonite migracije, ki vzpostavlja implicitno vez med migracijo in kršenjem zakona, čeprav imigrante v ilegalni položaj postavlajo še restriktivni mejni režimi. Prek postavljanja mej in diskurza o teh mejah so imigranti predstavljeni kot tisti, ki so zunaj/Drugi in ki s svojim prihodom v evropski prostor predstavljajo nevarnost za ustaljeni red znotraj meja. Ilegalizacija, kriminalizacija in dehumanizacija imigrantov prispevajo k njihovi kulturni marginalizaciji v družbi (so »najnižji izmed razredov«) ter posledično onemogočajo drugačna razumevanja njihovega položaja v Evropi, zaključuje avtorica. Izbrani analitični, primerjalni in interdisciplinarni pristop se je pokazal za koristnega, saj je avtorici omogočil izris temeljnega »konceptualnega zemljevida« tematik in učinkov evropske migracijske politike.

V vsebinskem drugem (*Ključni dokumenti migracijske politike EU*) in tretjem poglavju (*Nova polja produkcije tujstva v migracijski politiki EU*) avtorica predstavi rezultate svoje izvirne(!) empirične raziskave, ki jo je opravila z uporabo historično primerjalne tekstualne analize temeljnih političnih dokumentov, ki tvorijo evropsko migracijsko politiko od pred-Maastrichtskega obdobja 1989 do »begunske krize« v letu 2015. Izbrani, inovativni pristop je podkrepila z vzpostavljivo, da je način, kako se neki družbeni pojav dojema, primarno odvisen od javnih, predvsem političnih diskurzov, kajti naše izkušnje so določene z diskurzom o političnih dogodkih, ne pa z dogodki samimi; in prav zato politični jezik postane politična realnost. Politični dokumenti pa so rezultat nekega zgodovinskega razvoja vednosti, presek trenutnega stanja (dokumenti namreč vplivajo na trenutno stanje in ukrepe na terenu), saj ponujajo tudi vpogled v prihodnji razvoj (strategije, večletni programi, strateške usmeritve).

Namen tovrstne raziskave je bil, kot poudarja avtorica, da na eni strani poišče tiste točke v dokumentih, ki mehčajo ali ostrijo diskurz migracijske politike in predstavljajo odmike od represivnih diktic ali ukrepov na terenu, na drugi strani pa sledi razvoju ključnih tematik in ugotovitvam, kako diskurzivne spremembe vplivajo na glavne razlagalne teme evropske politike do migracij, katere teme postajajo pomembnejše in kako to vpliva na hierarhijo vrednot migracijske politike. V tem

kontekstu je identificirala osem ključnih diskurzivnih premikov, ki spreminja način artikulacije migracijske politike: od nadzora k upravljanju, od grožnje k priložnostim, od nezakonitosti k migracijam in mobilnosti, od preprečevanja migracij k omogočanju mobilnosti, od notranjih k zunanjim zadevam, od odgovornosti do zagotavljanja mednarodne zaščite k preprečevanju zlorab, od varovanja k reševanju, od zunanjega terorizma k radikalizaciji navznoter. Na podlagi rezultatov analize ugotavlja, da ti premiki sicer navidezno širijo perspektive imigracije v EU, a prek prepleta različnih diskurzivnih elementov dejansko ne spreminja temeljnih predpostavk o ogroženosti EU in »drugosti« migrantov, temveč ohranajo meje njihovega (ne)pričakanja ter odpirajo prostor represivnim ukrepom preprečevanja dostopa.

Analiza je tudi pokazala, poudarja avtorica, da gre pri teh diskurzivnih spremembah bolj za majhne diskurzivne premike, širjenje terminologije in vključevanje novih senzitivnosti, ki skupaj ustvarjajo vtis razvoja migracijske politike v smeri večje liberalnosti in humanosti, pa tudi, da se tematiki varnosti, ki prevladuje v devetdesetih letih, na začetku novega stoletja pridruži tematika koristnosti migracij, v zadnjem času pa še tematika humanitarnosti oziroma solidarnosti. Vendar, kot poudarja, novi tematiki ne spreminja hierarhije temeljnih vrednot, ki določajo evropsko politiko do migracij („varnost/svoboda“, „priložnost/ogroženost“, „humanost/izkorisčanje“), saj sta podrejeni sekutarnim vidikom. Osnovna izhodišča in antagonizmi evropske migracijske politike, ki migracijo okvirjajo kot varnostno vprašanje, ki posledično narekuje uporabo represivnih ukrepov, se torej ne spreminja. Še več, premik v humanitarni diskurz ne pomeni, da so restriktivnim in sekutarnim ukrepom zgolj dodani še humanitarni ukrepi, temveč da se tudi ukrepi nadzora in preprečevanja migracij prikazujejo kot ukrepi humanitarne pomoči, poudarja avtorica in dodaja, čeprav ta humanitarni diskurz postaja vse bolj izpostavljen, je zgolj druga plat medalje diskurza o varnosti, ki je v hierarhiji vrednot še vedno trdno na prvem mestu.

Potemtakem evropska politika do migracij, kot argumentirano zaključuje avtorica, ohranja temeljno dihotomijo, tj. dvojnost „znotraj“/„zunaj“, kjer polje „znotraj“ označujejo »evropske« vrednote, kot so svoboda, varnost, pravice, humanost, medtem ko je polje „zunaj“ prostor, od koder prihajajo vse nevarnosti in grožnje, označen s krštvami, zlorabami, kriminalom. Razmejitev med znotraj in zunaj poteka geografsko po zunanjih mejah EU, politično pa sega v države izvora in tranzita, kamor EU prek zunanje politike izvaža svoje varnostne standarde. Dvojnost „znotraj“/„zunaj“ se je najprej izrisovala prek dvojice vrednot „varnost/svoboda“, kjer naj bi povečanje svobode navznoter (s prostim pretokom in ukinjanjem notranjih mej) narekovalo ostrejše ukrepe za ohranjanje varnosti na zunanjih mejah. Vendar ko so dokumenti začeli izpostavljati potencialne koristi migracij, poudarja avtorica, so na drugo stran postavili ogro-

ženost, ki naj bi jo predstavljal nezakonite migracije, pa tudi razrast sive ekonomije, ki naj bi bila povezana z bolj odprtimi sistemi sprejema. Toda če so koristi migracij vezane predvsem na ekonomske koristi, je ogroženost vezana predvsem na kulturo in vrednote. Pri tem je EU predstavljena kot akter humanosti in branik vrednot, nasproti »Drugim«, ki naj bi to humanost izkorisčali in ogrožali temeljne vrednote. Skratka, evropski sistemi odprtih in vključujočih migracijskih politik naj bi bili ogroženi zaradi nevarnosti nezakonite migracije, torej izkorisčanja vrednot humanosti in odprtosti, vrednote pravne države in zakonitosti naj bi ogrožala nevarnost zaposlovanja v sivi ekonomiji, vrednote vključevalnosti in integracije pa naj bi ogrožale skupine v EU, ki se radikalizirajo, zaključuje svojo sklepno misel avtorica.

Pričujoča monografija Tjaše Učakar je zagotovo tehten znanstveni prispevek na področju migracijskih študij, ki se tematsko umešča v novonastalo posebno (politično) sociologijo – *sociologijo Evropske unije*. Njena odlika je, da nam dobljeni in predstavljeni rezultati ponujajo celostni vpogled v širšo problematiko (i) migracijske politike EU, vključujoč tako stara kot nova spoznanja, dileme in prakse, s katerimi se (ne)uspešno sooča evropska asociacija v sedanjem času. Hkrati je delo s svojim metodološkim in empiričnim ozadjem izjemnega pomena, kot vir in podlaga za kritično nadgradnjo in nadaljevanje znanstvene razprave o (i) migracijskih politikah EU, še posebno, ker se soočamo s takimi procesi (kot so migracije), ki bodo stalnica, z večjo ali manjšo intenzivnostjo, tudi v prihodnje.

»Vprašanje migracijskih politik, ki naj bi upravlja z novo stvarnostjo 21. stoletja,« je po mnenju Ksenije Vidmar Horvat, avtorice *Spremne besede*, »ključno družbeno vprašanje, saj zadeva sociološko enigmo družbe, ki bo nastajala vzporedno s sprejemanjem in odsavljanjem migrantov, in ki bo v konstelacijah zapiranja in odpiranja meja in poti po svojih ozemljih začrtovala človeški portret privilegijev.« Delo Tjaše Učakar nam prikazuje prvo skico tega portreta – benevolentne humanitarne drže, ki poziva k etičnemu odnosu, medtem ko uvaja pogojevanje, prepovedi in izključevanje. To je nova resničnost, ki se ji bo moral neoliberalni človek, vajen tradicij socialne države, ko je šlo zanj, šele privaditi. Za migranta je to prvo izkustvo, ki ga pričaka na mejah post-humanistične Evrope. Pri branju tega dela bi nam moralo biti vsem, onim znotraj in onim zunaj meja, jasno, da je meja v 21. stoletju tisto mesto, kjer nastaja prihodnja družba. Ali bo to družba s prihodnostjo, bo odločila usoda migranta.

Avgust Lešnik